

УДК 331.436

Т.О. ДІДКОВСЬКА, Харківський національний університет внутрішніх справ

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ РОБІТ ІЗ ШКІДЛИВИМИ ТА ВАЖКИМИ УМОВАМИ ПРАЦІ

Ключові слова: шкідливі та важкі умови, праця

Трудова діяльність та життєдіяльність людини співпадають у часі та просторі. Тобто, людина працює все своє життя і проводить основне активне життя саме на роботі. Звичайно, що участь у праці, особливо фізичній, позитивно впливає на організм людини. Приємна та цікава робота приносить, окрім матеріальних благ і можливості забезпечити своє життя, також і моральне задоволення. І, навпаки, тяжка та неприємна праця, а також праця у шкідливих, несприятливих для організму умовах негативно впливає на фізичний стан людини, спричиняючи різні професійні захворювання, передчасну втрату працездатності, погіршення загального самопочуття, а, звідси, і невдоволення своєю роботою. Знаходячись на роботі, людина витрачає певні сили на її здійснення. Ці затрати повністю залежать від умов праці. Від того, які будуть умови праці, залежить тривалість життя та стан здоров'я працівника. Отже, умови, в яких здійснюється трудова діяльність людини, є вагомим чинником, що впливає на працездатність людини, її роботоздатність, ефективність праці, кінцевий результат, а головне, на життя та здоров'я працівника.

Питанням правового регулювання трудової діяльності пов'язаної з роботами із шкідливими та важкими умовами досліджували такі вчені як: В.С. Венедіктов, О.І. Процевський, В.І. Прокопенко, Г.Г. Мелік'ян, С.В. Мельник, Р.П. Колосова, В.Г. Костаків та інші.

Таким чином, питання забезпечення відповідних умов праці для трудящих є дійсно дуже важливим та багатоаспектним. Велике

значення впливу умов праці на трудову діяльність людини підтверджується і достатньо поширеною практикою нормативного закріплення права людини на безпечні умови праці. Так, Загальна декларація прав людини в ст.23 встановлює, що «кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття» [1]. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права визначає «право кожного на справедливі і сприятливі умови праці, включаючи, зокрема: ...умови роботи, що відповідають вимогам безпеки та гігієни» [2]. В Хартії основних прав Європейського Союзу зазначено: «Кожний трудящий має право на роботу в умовах, які забезпечують охорону його здоров'я, його безпеку та повагу його гідності». В Європейській соціальній хартії (переглянутій) щодо умов праці вказано наступне: «Всі працівники мають право на безпечні та здорові умови праці» [3]. Хартія Співтовариства про основні соціальні права трудящих встановлює: «Кожному трудящому повинні бути забезпечені задовільні умови для здоров'я та безпеки у виробничому середовищі. Повинні бути вжиті заходи для подальшої гармонізації умов в цій сфері при збереженні вже існуючих позитивних результатів».

Важливість даного питання було відмічено на законодавчому рівні і в Україні. Так, Конституція України визнає, що «кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом» [4]. Кодекс законів про працю встановлює наступне: «На всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються безпечні і нешкідливі умови праці. Забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на власника або уповноважений ним орган. Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам

нормативних актів про охорону праці. Жодне підприємство, цех, дільниця, виробництво не можуть бути прийняті і введені в експлуатацію, якщо на них не створено безпечних і нешкідливих умов праці. У разі неможливості повного усунення небезпечних і шкідливих для здоров'я умов праці власник або уповноважений ним орган зобов'язаний повідомити про це орган державного нагляду за охороною праці, який може дати тимчасову згоду на роботу в таких умовах» [5].

Визначитись із тим, які саме умови для людини є «належними, безпечними та здоровими» можна тільки проаналізувавши зміст та сутність умов праці.

Умови праці – це сукупність чинників виробничого середовища і процесу праці, які впливають на здоров'я та працездатність людини під час цього процесу [6, с.210-211]. Звичайно, що умови праці можуть бути як сприятливими, так і несприятливими. Вони також можуть залежати і не залежати від людини. Так, не залежать від людини, географічні, біологічні, геологічні та інші подібні чинники. Тобто вони зумовлені відповідним видом діяльності і не можуть бути виключені завдяки людським зусиллям, а можуть лише бути певним чином змінені та пристосовані до людини, аби зменшити їхній негативний вплив на працівника. Залежними від людини є технічні та організаційні умови праці. Вони повністю запроваджуються людиною і ступінь їхнього впливу залежить від нововведень у відповідній сфері виробництва, тобто створюється нова техніка, вводяться нові технологічні режими, запроваджуються нові виробничі ідеї. Організаційні умови цілком залежать від політики, яку проводить держава, керівник підприємства, установи, організації при здійсненні трудової діяльності. Звичайно, що всі ці умови взаємопов'язані, і існують під впливом відповідних факторів.

Умови праці характеризуються декількома чинниками, які у дослідженнях різних вчених дещо відрізняються. Так, С.В. Мельник вважає, що умови праці можуть бути по-

ділені на чотири групи: санітарно-гігієнічні, психофізіологічні, естетичні та соціально-психологічні [6, с.211]. Тоді як, наприклад, Г.Г. Мелік'ян, Р.П. Колосова, В.Г. Костаків надають більш вдале розмежування видів умов праці. Так, на їхню думку, «умови праці на кожному робочому місці – це синтез щонайменше п'яти їхніх видів: виробничих, санітарно-гігієнічних, психофізіологічних, естетичних та соціальних» [7, с.411].

Всі фактори виробничої сфери мають психологічні та фізіологічні межі [7, с.413]. Перевищення психологічної межі тягне за собою неможливість сконцентруватися, постійне відволікання уваги, небажання виконувати роботу. Фізіологічна межа відповідає можливості людини застосовувати свої знання та вміння на роботі, тобто при перевищенні цієї межі створюється така ситуація, коли людина більше не може працювати в даних умовах. Характеристики виробничого процесу залежать від засобів, що застосовуються в процесі трудової діяльності, предметів та продуктів праці, технологій, системи надання послуг робочих місць.

Основними документами, в яких встановлюються відповідні межі факторів, що негативно впливають на здоров'я людини, є санітарні норми проектування підприємств, будівельні норми та правила, ДСТУ, вимоги та правила безпеки та охорони праці. Наприклад, Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку ДБН 3.3.6.037-99, затверджені Постановою МОЗ України № 37 від 01.12.1999 р. [8], встановлюють: класифікацію виробничих акустичних коливань; методи гігієнічної оцінки виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку; параметри, які нормуються, та їх допустимі величини; вимоги до вимірювань на робочих місцях.

Звичайно, держава, дбаючи про стан здоров'я своїх громадян, намагається на нормативному рівні врегулювати проблему безпечних та належних умов праці. Законодавство щодо покращення умов праці та виробничого середовища здебільшого направляється на здійснення профілактичних заходів аби зро-

бити працю більш людяною [7, с.603]. При цьому, мається на увазі створення таких умов, що будуть максимально відповідати фізичним та розумовим здібностям працівника, будуть попереджати появу стану перетомлення та перенавантаження та зберігати здоров'я працівника.

Звертаючись до Преамбули Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я, робимо висновок, що «здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб або фізичних вад». Проте, навіть, вдаючись до різних заходів, залишається достатньо великою кількість робіт із шкідливими та важкими умовами праці.

Основним документом щодо визначення шкідливих та важких умов праці є Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу, затверджена Наказом МОЗ України від 27.12.2001 р. за № 528 [9]. Дана Класифікація була розроблена у відповідності до Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про нову Гігієнічну класифікацію праці та показники, за якими надаються пільги і компенсації працівникам, зайнятим на роботах із шкідливими та важкими умовами праці» від 26.09.2001 року, № 450 [10]. Зазначений документ базується на принципі диференціації умов праці залежно від фактично визначених рівнів факторів виробничого середовища і трудового процесу в порівнянні з санітарними нормами, правилами, гігієнічними нормативами, а також з урахуванням можливого шкідливого впливу їх на стан здоров'я працюючих.

Проаналізувавши положення Гігієнічної класифікації праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу, можна зробити наступний умовивід: робота зі шкідливими та важкими умовами праці – це здійснення трудової діяльності в умовах, коли один із факторів виробничого середовища або один із факторів,

що характеризує важкість трудового процесу, перевищує встановлені у відповідному порядку та відповідною процедурою норми, в зв'язку із чим відбувається негативний вплив на стан здоров'я працівника.

Надання поняттю «роботи із шкідливими та важкими умовами праці» визначення має велике як теоретичне, так і практичне значення. З теоретичної точки зору, шляхом формулювання визначення розкривається зміст та сутність такого явища як роботи із шкідливими та важкими умовами праці. З практичної точки зору, дане поняття має прикладний характер, тобто є реально існуючим та застосованим у повсякденному житті. Також важливе значення розкриття даного поняття має для визначення категоріального апарату при проведенні дослідження пенсійного забезпечення працівників, що працюють на роботах із шкідливими та важкими умовами праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна декларація прав людини /ООН. -10.12.1948 р.
2. Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права» від 19.10.1973 р., № 2148-VIII.
3. Европейская социальная хартия // СССР и международное сотрудничество в области прав человека: Документы и материалы. -М.: «Международные отношения», 1989.
4. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28.07.1996 р. // ВВР України. -1996. -№ 30. -Ст.141.
5. Кодекс законів про працю України // ВВР України. -1971. -№ 50. -Ст.375.
6. 100 термінів і понять соціально-трудова сфери: Енцикл. слов. /Редкол.: С.В. Мельник та ін. -Луганськ: Віртуальна реальність, 2005. -220 с.
7. Экономика труда и социально-трудовые отношения: Учебник /Меликьян Г.Г., Колосова Р.П., Костаков В.Г. и др.; Под ред. Г.Г. Меликьяна, Р.П. Колосовой. -М.: Изд-во

Моск. ун-та, 1996. –623 с.

8. Постанова МОЗ України «Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку». ДБН 3.3.6.037-99 /Затв. від 01.12.1999 р., № 37.

9. Наказ МОЗ України «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середо-

вища, важкості та напруженості трудового процесу» від 27.12.2001 р., № 528.

10. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про нову Гігієнічну класифікацію праці та показники, за якими надаються пільги і компенсації працівникам, зайнятим на роботах із шкідливими та важкими умовами праці» від 26.09.2001 р., № 450.

Дідковська Т.О. Сутність та значення робіт із шкідливими та важкими умовами праці // Форум права. -2007. -№ 1. –С.50-53 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-1/07dtovup.pdf>

Розкрито зміст та особливості робіт із шкідливими та важкими умовами та їх вплив на робітника у процесі виконання своїх обов'язків.

Дидковская Т.А. Сущность и значение работ с вредными и трудными условиями труда

Раскрыто содержание и особенности работ с вредными и тяжелыми условиями и их влияние на рабочего в процессе выполнения своих обязанностей.

Didkovskaja T.A. Essence and value of works with harmful and difficult working conditions

The maintenance and features of works with harmful and heavy conditions and their influence on the worker is opened during performance of the duties.